

Rysshärjningarna 1719 i södra skärgården

D 20 Julii Begrovs Olofs 2nne barn
från Himmelsö som sjukel. (?) om-
kommo i sjön då dess moder måst un-
fly för fienden Ryssen som samma
gång upbrände dess by, henne
Spolierat och afkläd, dess gode bort-
tagit.¹

Dessa rader gäller vår anmoder Brita Andersdotters barn på Himmelsö. Vid tillfället hade hon dottern Carin, 12 år, samt söner Petter knappt 4, Olof knappt 3 och Anders drygt 1 år. Brita själv var på sitt 34:e år. Vi vet inte exakt hur det hela gick till. Dödboken nämner inte namnen på pojkarna. En ny Anders föds 1724, varför Anders född 1718 bör vara död då. Ingen av bröderna finns emellertid i dödboken, så vilka de två barnen är som drunknar är öppet för spekulation.

Dödboken omtalar ytterligare en begravning den 23 juli då Pär Pärsson i Åby skjutits av ryssarna i samband med att de brände Djursnäs herrgård. Att inte fler begravts måste bero på att folk har kunnat sätta sig själva i säkerhet, men i stället blivit av med hus och hem. Boningshus och uthus nedbrända, säden uppbränd, djuren slaktade. Allt ruinerat. När yxlöborna kom tillbaka till Yxlö fann man kreaturens avhuggna huvuden på den äng där korna gått och betat. Platsen kallades därefter Hornskalleviken.

Ur ett ämbetsdokument från tiden: *»då de till at salwera sitt lif måst flychta bort på sine båtar, utan at de haft tid eller rådrum för fiendens hastiga annalkande, at rädda det ringesta af sin ägendom».*²

Ryssarna kom till Utö den 16 juli och kan antas ha kommit till Himmelsö någon dag senare. Yxlöborna måste ha hunnit sätta sig i säkerhet eftersom det omtalas att de kom tillbaka efter att ryssarna dragit vidare. Hade de boende på Himmelsö inte förvarnats? Barnen begravdes den 20 juli vilket betyder att föräldrarna lyckats få med sig liken till kyrkan. Har de först flytt från Himmelsö för att senare komma åter och finna pojkarnas lik eller har pojkarna drunknat under flykten och kunnat tas med?

Dödsnotisen säger att modern tvingades fly, fadern verkar inte ha varit tillstädes. Det kan man tolka som att modern Brita var ensam hemma med barnen när ryssarna kom. Om Brita blivit varnad har hon fått söka sig i säkerhet på egen hand med de fyra barnen. Någon på Yxlö har skjutit i luften för att varna om att ryssarna är på väg. Då blir det bråttom. Ryssarna kom med galärer vilket gav dem möjlighet att komma fort fram samtidigt som de kunde ta sig fram på grunda vatten.

¹ Ösmo dödbok. Min tolkning är att henne syftar på byn

² Kammarkollegii arkiv

Om Brita var ensam hemma utan Olof kanske hon inte hade tillgång till någon båt. Eller kanske någon äldre ökstock som läckte kraftigt. Hon kan haft en äldre ökstock att ro med till fastlandet varvid den vattenfylldes och hon och barnen drabbats av panik och två av smågrabbarna drunknat. Eller om hon inte haft tillgång till båt har hon varit tvungen att försöka ta sig till fastlandet via de holmar som ligger på västra sidan om Himmelsö. Vattnet där är kanske inte djupare än att man kan vada över. Alternativt kan man ta sig över med hjälp av något flytetyg. Men det kan inte ha varit lätt att hålla sig vid en bräda och samtidigt hålla en liten pilt med andra armen samtidigt som man sprattlar sig över sundet. Har det gått till på det viset är det inte svårt att tänka sig att hon kan ha tappat taget och pojken drunknat.

I vilket fall som helst har Brita kunnat fånga upp de drunknade pojkarna och senare kunnat få hjälp att bära dem med sig till de centrala delarna av Ösmo.

Ryssarna brände och förstörde allt de kunde. Till vintertingen 1720 upprättades förteckningar »*som Uthwijsar dhe Hemman och Läganheeter, hwilcke Åhr 1719 äro af Fienden Ryssen förbrände och Ruinerade wordne, så till huus och Byggninger, som Löös ägendomb*»³

I Österhaninge brändes 80 gårdar till ett värde av 244 298 daler kopparmynt. I Ösmo 136 gårdar till 264 295 daler kopparmynt.

Brita Andersdotter fick senare ytterligare fem barn och dog 1737. Dottern Carin gifte sig fem år efter ryssarnas påhälsning och flyttade till Ålö. Carin blev mormors mormors mor till Eva Lundholm.

³ Kammarkollegii arkiv